

Ketelwald: Natuur over grenzen heen

7 augustus 2004 viel er bij de NABU Kranenburg een brief op de deurmat van de Euregio Rijn Waal. De subsidie aanvraag voor het project "Ketelwald: Natuur over grenzen heen" bleek gehonoreerd. Doordat de Euregio 75% van de totale projectbegroting voor haar rekening zou nemen, kon het startschot gegeven worden voor een 6-tal projecten in het Ketelwald, het bosgebied tussen Nijmegen en Kleef. Eerder was de Werkgroep Ketelwald al meer dan een jaar bezig geweest subsidie voor één project binnen te krijgen. Door de Actie Groene Band kwam deze moeizame aanvraag in een stroomversnelling terecht en resulteerde in de honorering van maar liefst 6 projecten! Hiermee werden de wensen van de Werkgroep Ketelwald dus ruimschoots overtroffen. Het Ketelwald zal de komende jaren op de kaart gezet worden. In dit artikel zullen we in het kort beschrijven wat de Ketelwaldgroep gedaan heeft en zullen we de verschillende projecten die de komende jaren uitgevoerd worden uitvoerig toelichten.

Korte historie

De Initiatiefgroep Ketelwald is opgericht in begin 1998. De initiatiefgroep, die onderdeel uitmaakt van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek bestaat uit een enkele mensen, die al meer dan 25 jaar in het Nederlands-Duitse bosgebied onderzoek doen aan natuur- en cultuurhistorie en die veel kennis hierover hebben opgebouwd. De initiatiefgroep wil een natuurlijker bosbeheer, waarbij niet alleen gestreefd wordt naar meer inheemse loofbomen, die in onze bossen van nature thuis horen, maar ook naar ouder bos waar natuurlijke processen een hoofdrol krijgen. Dergelijke bossen hebben niet alleen een veel rijkere flora en fauna, ze zijn ook zeer aantrekkelijk om in te wandelen. Bijna iedereen die de woudreuzen van een oerbos zoals dat in het Poolse Bialowieza gezien heeft, raakt diep onder de indruk ervan. Bij sommigen gaat dat zo diep dat ze iets dergelijks ook dicht(er) bij huis willen. Het Ketelwald is zeer geschikt voor natuurlijke bosontwikkeling. Het reliëf (hoog-helling-laag), de diverse bodemtypen (zand en löss) en verschillen in waterhuishouding (droog, vochtig, nat) maakt dat er een dergelijk oud, natuurlijk bos nog eens extra gevarieerd zal zijn.

In zo'n bos horen ook dieren thuis, maar ook grote zoogdieren zoals edelherten en zwijnen. Dat is momenteel in Nederland verboden. Eén van de redenen is dat het gebied te klein is. Wanneer we het hele Duits-Nederlandse boscomplex echter als geheel bezien, is dat helemaal niet het geval. De Ketelwaldgroep vindt dat binnen niet al te lange tijd hierin verandering dient te komen. Daarin is zij niet de enige. Ook

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten willen die kant op. Zij ontwikkelen zelfs plannen om de Veluwe met het Reichswald te verbinden voor edelherten en andere dieren.

Die ecologische verbindingen naar het noorden en zuiden zijn van belang om het gebied uit zijn isolement te halen. Wanneer die verbindingen goed werken en de belangrijke bosgebieden van Nederland en Duitsland met elkaar verbonden worden zal er misschien in de verre toekomst zelfs ooit ruimte zijn voor wisenten, lynxen en wolven. Naast aandacht voor natuur wil de initiatiefgroep ook de cultuurhistorische overblijfselen van het Ketelwald versterken. Vaak zijn die resten in het veld nog maar nauwelijks herkenbaar (wallen), grotendeels verdwenen (heide, hakhout) of grotendeels dichtgegroeid (sprengen, leemkuilen). Romeinse overblijfselen zijn alleen nog te herkennen door deskundigen. Al die cultuurhistorische relictten vertellen iets over het verleden. Over hoe de mensen in en met het bos leefden. Het zorgt voor een extra belevingswaarde. Dat geldt ook voor de geologie van het gebied. De sporen uit de ijstijd die overal te vinden zijn, vragen om uitleg. Tenslotte wil de initiatiefgroep natuurgebonden recreatie en educatie bevorderen. Het is van groot belang dat mensen van de natuur kunnen genieten, want alleen dan wordt die natuur ook beschermingswaardig.

In 2000 wist de initiatiefgroep Ketelwald een flinke startsubsidie van toen nog 10.000 gulden te krijgen van het Strategisch Actiegebied Groesbeek.

Met dat geld is goed omgesprongen en zijn diverse zaken gerealiseerd:

- vrijdag 9 juni 2000 werd een workshop gehouden in Hotel De Wolfsberg voor een internationaal gezelschap van deskundigen, beleidsmedewerkers en eigenaren. Het idee van een grensoverschrijdend natuurpark werd uiteengezet en besproken.
- In het najaar van 2000 is door een zestal studenten van Hogeschool Larenstein een verkennend haalbaarheidsonderzoek gedaan. Er werd niet alleen gekeken naar de mogelijkheden van vergroting van de natuurwaarde bij natuurlijker bosbeheer van het Ketelwald, er werden ook interviews gehouden met beheerders en beleidsmensen. Uit dit onderzoek bleek dat een duidelijke meerwaarde te bereiken was.
- In mei 2001 verscheen een themanummer over het Ketelwald in het blad van kritisch bosbeheer "De Nieuwe Wildernis".
- Studenten van de Katholieke Universiteit

Nijmegen deden een onderzoek naar de planologische mogelijkheden van het Ketelwald. Uit hun studie met de titel: "Waar ligt de grens" bleek dat de planologische vooruitzichten gunstig waren en dat ook realisatie van een grensoverschrijdend natuurgebied zeker haalbaar was, mits de juiste spelers bij de Ketelwaldplannen betrokken zouden worden. (zie: <http://ketelwald.ontheweb.nl/>)

In 2002 ontving de Ketelwaldgroep nog wat geld van het Strategisch Actiegebied om een Duitse partner te zoeken. Dit werd de NABU Naturschutzstation in Kranenburg. Zij doen onderzoek in het Reichswald en beheren het Kranenburger Bruch. (zie: <http://www.nabu-naturschutzstation.de>)

Daarna probeerde deze internationale Ketelwaldgroep geld bijeen te krijgen om een 'Projectenboek Ketelwald' te schrijven. Hierbij zouden niet alleen de geschiedenis en een toekomstvisie voor het Ketelwald beschreven worden, maar vooral ook concrete projecten die uitgevoerd zouden kunnen worden om hun doel te bereiken. Hierbij zouden zowel deskundigen als eigenaren en beleidsmakers nauw betrokken worden.

De Provincie Gelderland bleek bereid 50% van deze publikatie te betalen. Terwijl de Ketelwaldgroep probeerde een tweede financier te zoeken, raakte zij betrokken bij Aktie Groene Band, een samenwerkingsverband tussen de NABU Kranenburg en de Vereniging Natuurmonumenten. Aktie Groene Band probeerde grensoverschrijdende projecten tussen Nederland en Duitsland in kaart te brengen en te promoten. (<http://www.aktion-gruenes-band.de/>). Zij wilde een aantal pilotprojecten presenteren op hun slotconferentie van 8 oktober 2003. Het Ketelwald bleek een geschikt project. Partners en projecten werden bij elkaar gebracht. Zo ontstond een samenwerkingsverband bestaande uit: Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, NABU Naturschutzstation Kranenburg, Vereniging Natuurmonumenten en Staatliches Forstamt Kleve. Deze 4 partners bedachten een zestal projecten. In november 2003 werden ze benaderd door de Euregio Rijn Waal met het verzoek om voor eind december een projectaanvraag in te dienen. De Euregio vond het Ketelwald een zeer aansprekend project. Daarnaast waren voor die tranche maar weinig gegadigden, wat de kans op succes vergrootte.

Na enig aarzelen besloten we daarop in te gaan, want dat betekende snelle actie en veel werk. De NABU nam het voortouw en timmerde een gedegen en gedetailleerde aanvraag in elkaar, waar iedereen zich in kon vinden. Nadat die aanvraag ingediend was, moesten de provincies Limburg en Gelderland en het Bundesland Nordrhein Westfalen overtuigd worden van het belang van het project, want een aanvraag kan alleen succesvol zijn als ook deze instanties bereid zijn mede hun bijdrage te leveren. In Limburg vonden we een enthousiaste ambtenaar, die met ogenschijnlijk weinig moeite de gedeputeerde wist over te halen om mee te doen. Voor provincie Gelderland bleek de hobbel ook niet al te moeilijk te nemen, omdat zij het geld dat zij toegezegd hadden voor het projectenboek makkelijk konden overhevelen naar dit project, zodat nog maar een klein extra bedrag restte. De hoogste natuurambtenaar van Nordrhein Westfalen werd uitgenodigd om ter plekke te komen kijken en het project te bespreken. Ook hij was positief.

Daarna moest het project nog langs allerlei Interregambtenaren, die de begroting tot in de kleinste details bekijken en doorrekenen en daarna nog langs afgevaardigden van alle gemeenten van het Euregiogebied. Steeds kwam het project verder in de Euregiomolen, zij het dat er steeds kleine aanpassingen gevraagd werden, die de NABU met veel geduld doorvoerde. Uiteindelijk werd het project goedgekeurd en kregen we een beschikking van 75% van de projectkosten: € 616.770,-. Het resterende bedrag van € 210.000,- moeten de diverse partners zelf opbrengen.

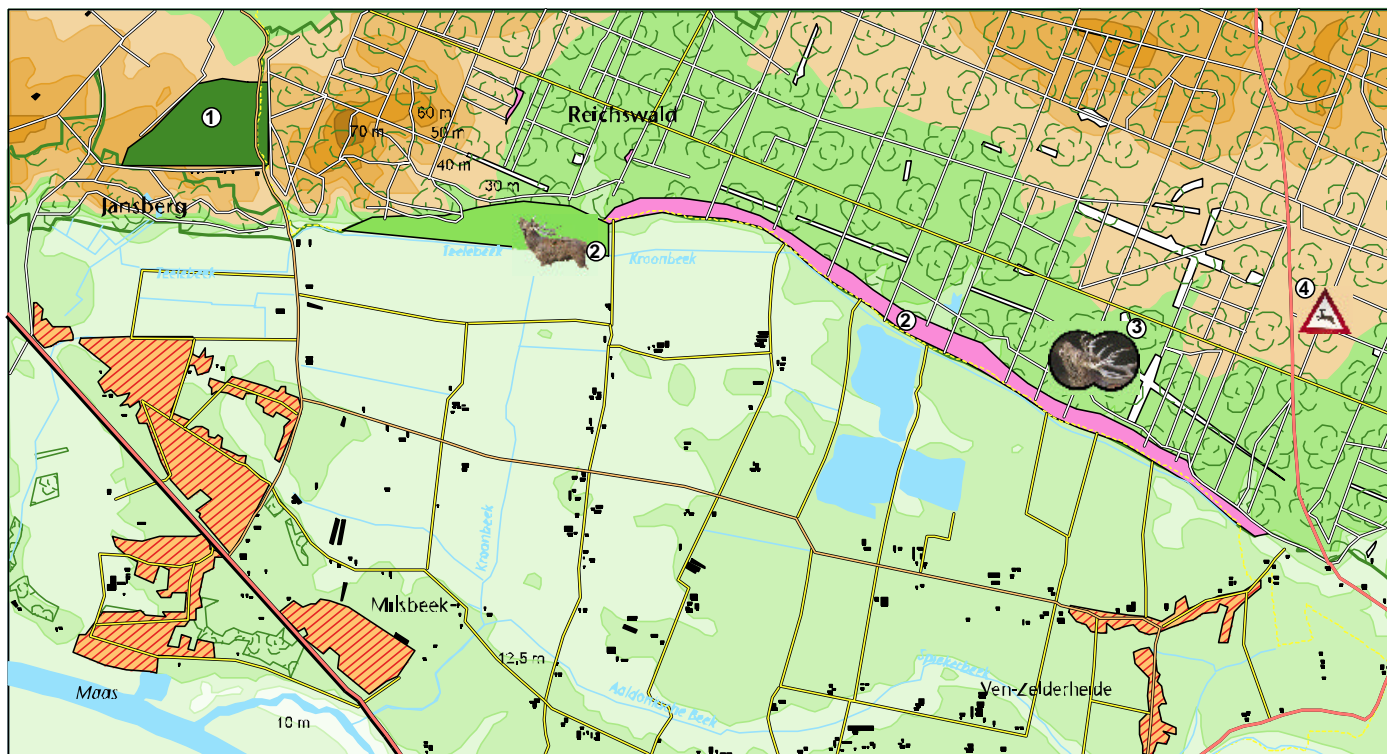
De projecten

De aanvraag omvat een 6-tal projecten in het Ketelwald.

1. Aanplant ecologische verbindingzone Jansberg

Vereniging Natuurmonumenten heeft een aanbod gekregen ca. 20 ha grond aan te kopen ten noorden van de Jansberg. Hiermee is het mogelijk een ecologische verbinding te creëren tussen de Jansberg en het Reichswald. Dit past in de N-Z Robuuste Verbinding die in de Nota Ruimte beschreven zal worden en die de Oostvaardersplassen- Veluwe- Reichswald-Maaswoud en uiteindelijk de Eifel met elkaar verbindt.

Natuurmonumenten deed samen met de Werkgroep Ketelwald een beroep op de

Projecten Ketelwold

provincies Limburg en Gelderland, waarin de gronden liggen, om de aankoop te steunen. Nadat beide provincies overtuigd waren van het belang van deze aankoop als ecologische verbindingzone hebben zij de Dienst Landelijk Gebied (DLG) opdracht gegeven tot aankoop over te gaan. Dat gebeurde eind augustus 2004. Afsproken is dat de agrariër eind 2005 stopt met zijn bedrijfsvoering op de gronden. Verwacht wordt dat niet lang daarna de gronden overgedragen worden aan de Vereniging Natuurmonumenten.

In de Interregaanvraag is geen subsidie aangevraagd voor de aankoop, want dat doet de Euregio niet, maar wel voor de inrichting van deze gronden als ecologische verbindingzone. Aan de Duitse kant van de Grafwegen zal de smalle strook landbouwgrond die daar ligt, ook uit landbouwkundig gebruik genomen worden en ingericht worden als verbindingzone.

2. Ecologische Koppeling Koningsven-Reichswald.

Aan de zuidrand van het Reichswald ligt het voormalige Koningsven. Door kwel vanuit het Reichswald lag daar tot 1935 een moerasgebied, dat zijn weerga nauwelijks kende in Nederland.

Natuurmonumenten heeft de smalle strook Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ter plaatse, die grenst aan het Reichswald, de afgelopen 10 jaar bijna volledig aangekocht. Het project wil deze strook koppelen

aan het Reichswald, waarbij het wildraaster van het Reichswald verlaagd en het Koningsven omraasterd wordt, zodat edelherten het Koningsven in kunnen (voor wilde zwijnen blijft het overigens ontoegankelijk). Maatregelen, dmv zgn. elektromatten of een zelfsluitende poort aan de grensweg aan de voet van het Reichswald zijn nodig om het pad wel toegankelijk te houden voor mensen (en bespannen wagens), maar ook om ervoor te zorgen dat de edelherten niet ontsnappen.

Het gebied zal extensief begraaasd gaan worden met vee (wat nu al gebeurt) en verwacht wordt dat edelherten er 's nachts voedsel zullen komen zoeken. Koeien en herten verdragen elkaar goed; de koeien zorgen er zelfs voor dat grasland niet verruigt, waardoor het ongeschikt wordt voor herten. De NABU zal het gedrag van de herten volgen en kijken hoe ze zich gedragen op dergelijke graslanden. De uitkomsten kunnen van belang zijn als in de toekomst de herten ook in het Nederlandse deel van het Ketelwold mogen leven.

Daarnaast wordt de zuidrand van het Reichswald opgeschoond, zodat de heide die daar lag en plaatselijk nog fragmentair aanwezig is, weer een kans krijgt zich te ontwikkelen. Die heideontwikkeling is een voorbeeld van de restauratie van een half-natuurlijk landschap dat vroeger door begrazing met schapen ontstond, maar de laatste honderd jaar sterk in oppervlakte

gereduceerd is. Heides hebben een heel flora en fauna, waarvan sommige tot bedreigde planten- en diersoorten behoren. Het gaat om een strook van ca. 3 km lang en 30 tot 50 m breed. Hierdoor ontstaat een droog-nat gradiënt met potentieel hoge natuurwaarden. Dit projectdeel omvat ca. 12-15 ha.

3. Observatie edelherten

Om wild te kunnen observeren, worden in het Reichswald observatieplaatsen aangelegd. Dit zal gebeuren op een tweetal plaatsen waar in september edelherten burlen, waarbij de mannetjes elkaar bevechten om het leiderschap van een groep hinds en dingen naar de gunst van die hinds. Om die bronstplekken te creëren, dient "bezoekersgeleiding" plaats te vinden. De gebieden moeten rustig worden, zodat de dieren zich ongestoord durven te tonen.

Informatiepanelen moeten bezoekers informeren. Wanneer op die manier bronstplekken ontstaan, zullen er observatieschermen geplaatst worden zodat bezoekers de dieren zonder ze te verstoren kunnen gadeslaan.

4. Verkeersslachtoffers onder wild verminderen

Op de twee doorgaande verkeerswegen, de nationale weg 504 en de deelstaat-weg 484, die het Reichswald doorsnijden, vallen jaarlijks ongeveer 40 slachtoffers onder het groot wild (reeën, edelherten, wilde zwijnen). Door middel van een infrarood waarschuwingssysteem willen we het aantal slachtoffers en de blikschade aan auto's verminderen. De wegen worden hierbij afgerasterd behalve een ongeveer 250 m lange "oversteekplaats". Op die plaats worden in de verbrede berm van de weg infrarood sensoren geplaatst. Wanneer een dier de weg over wil steken en de onzichtbare straal onderbreekt, gaan waarschuwingborden oplichten, zodat automobilisten weten dat er wild wil oversteken en hun snelheid kunnen aanpassen. Wanneer automobilisten 60 km per uur of minder rijden, kan het wild hun snelheid inschatten en gebeuren er nauwelijks ongelukken. Gewone waarschuwingborden voor overstekend groot wild helpen in de praktijk niet; bij oplichtende borden doen ze dat wel.

5. Publicatie "Toekomstvisie Ketelwald - programma voor het bos tussen Nijmegen en Kleef"

Deze publicatie beschrijft de natuurwaarde en de geschiedenis van het Ketelwald. Tevens geeft het een visie op de toekomst. Het belangrijkste is echter dat er een groot aantal vervolgprojecten beschreven wordt ten behoeve van de natuur, cultuurhistorie en bezoekers. Die projecten komen tot stand in nauw overleg met deskundigen, eigenaars, betrokkenen en bestuurders. Op die manier worden ze niet alleen geconcretiseerd, maar ook voorzien van draagvlak. De kans dat de beschreven projecten daadwerkelijk gerealiseerd worden, is dan groot. De Toekomstvisie Ketelwald zorgt op deze manier ook na 2007, wanneer de projecten afgerond worden, voor de continuïteit; want al zijn de projecten die nu uitgevoerd worden mooi, ze vormen in de ogen van de deelnemers toch maar een eerste begin.

6. Monitoring en voorlichting

Om te kunnen beoordelen of de projecten succesvol verlopen, vindt monitoring plaats. Zowel Natuurmonumenten als de NABU zullen op terreinen waar ingrepen plaatsvinden kijken welke planten en dieren er voor de ingreep voorkomen en hoe ze zich ontwikkelen na de ingreep. Zo kijkt de NABU op de zuidrand van het Reichswald naar de vegetatie vóór en drie jaar na de ingreep. Ook worden bijen en sprinkhanen, reptielen en mogelijk vogels onderzocht. Zij geven een goede indicatie voor succesvolle heideontwikkeling.

Daarnaast zal gedurende de driejarige looptijd van het project veel voorlichting plaatsvinden via lezingen en de pers. Er zullen excursies gehouden worden en er wordt een website ingericht, er worden folders gemaakt en op enkele plaatsen verschijnen voorlichtingsborden in het veld. Eén van de eerste acties zal een startbijeenkomst zijn. Deze is gepland begin januari 2005.

Henny Brinkhof